

Johan Rova
Naturavdelningen
010-223 63 89

Riktlinjer för tillgängliga skyddade områden i Jönköpings län

Övergripande riktlinjer

Den skyddade natur- och kulturmiljön i Jönköpings län ska vara tillgänglig för alla. Detta innebär att de skyddade områden som Länsstyrelsen i Jönköpings län ansvarar för ska förvaltas så att:

- Alla känner sig välkomna i Store Mosse nationalpark, våra natur- och kulturresevat och våra naturvårdsområden.
- De skyddade områdena, sedda över länet som helhet, är tillgängliga inom ramen för områdenas syften, mål och naturgivna förutsättningar.
- Det ska vara möjligt för alla att tryggt, självständigt och med bevarad integritet kunna besöka de mest karaktäristiska natur- och kulturmiljöerna i länet, nyttja de skyddade områdenas anordningar och ta del av de upplevelser som de skyddade områdena erbjuder.
- Satsningar på tillgängliggörande genomförs strategiskt, resurseffektivt och på ett långsiktigt hållbart sätt.

Bakgrund

Länsstyrelsen har, som andra statliga myndigheter, ett ansvar att göra det möjligt för alla att delta på jämlika villkor i samhällslivet. Detta ansvar finns formulerat i *förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförande av funktionshinderspolitiken*. Ansvaret innebär bland annat att särskilt verka för att lokaler, verksamhet och information är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Tillgänglighetsarbetet är en del i myndigheternas arbete med mänskliga rättigheter och ska grundas på bland annat inventeringar och utarbetade handlingsplaner.

En del i Länsstyrelsens verksamhet omfattar förvaltning av den statligt skyddade naturen (framför allt nationalparker, natur- och kulturresevat samt naturvårdsområden) och Länsstyrelsen har därför ett uppdrag att tillgängliggöra dessa områden; detta är till exempel formulerat i det nationella friluftsmålet *Skyddade områden som resurs för friluftslivet*.

I 5 § *förordningen (2017:868) med länsstyrelseinstruktion* framhålls också att Länsstyrelsen ska integrera till exempel jämställdhets- och barnperspektiv, delaktighet för personer med funktionsnedsättning och skydd mot

diskriminering i sin verksamhet. Även detta är viktiga aspekter att ta hänsyn till inom arbetet med att tillgängliggöra skyddade områden, både när det gäller fysisk utformning av anläggningar och vilka perspektiv som lyfts fram i samband med olika typer av natur- och kulturvägledning i skyddade områden.

Skyddade områden omfattas normalt inte av de lagstadgade krav på tillgänglighet som finns för offentliga platser, men det finns ändå en politisk vilja att skyddade natur- och kulturmiljöer ska vara tillgängliga för alla. En ökad tillgänglighet till naturen kan bidra till måluppfyllelse inom både folkhälso-, friluftslivs-, funktionshinders-, integrations-, och kulturpolitiken (Naturvårdsverkets m.fl. *Rapport 6562: Tillgängliga natur- och kulturområden* och remissversionen 2017–2018 av den kompletterande rapporten *Naturvägledning i skyddade naturområden – en handledning*).

Tidigare tillgänglighetsplan är från 2008. Sedan dess har närmare 40 nya naturreservat bildats i Jönköpings län, vilket innebär en ökning med ungefär 40 %. Allmänhet och politiker har också under den senaste tioårsperioden fått djupare insikter om den skyddade naturens betydelse för turistnäring, rekreation och folkhälsa, vilket i sin tur lett till fler önskemål om att den skyddade naturen ska vara lättillgänglig. Från friluftslivets håll har det också framställts önskemål om att försöka planera tillgänglighet till naturen i ett vidare perspektiv, så att kommunalt förvaltade natur-, kultur-, och friluftslivsområden (ofta tätortsnära men inte alltid skyddade som naturreservat) och statligt förvaltade skyddade områden kompletterar varandra i sitt utbud av tillgänglig natur. Allt detta sammantaget har aktualiserat en revidering av Länsstyrelsens styr- och planeringsdokument för tillgänglighetsarbetet i skyddade områden.

Riktlinjer, strategi och plan

För att lättare kunna skilja mellan långsiktiga intentioner, strategisk planering och det praktiska genomförandet av tillgänglighetsåtgärder har Länsstyrelsen valt att ta fram dels dessa **riktlinjer för tillgänglighet**, som gäller tills vidare, dels en **tillgänglighetsstrategi**, som avses att uppdateras med några års intervall. Därutöver sker en årlig planering av praktiska åtgärder i förhållande till tillgängliga resurser i samband med att **verksamhetsplaner** tas fram inom respektive verksamhetsområde.

Riktlinjerna fastställer de långsiktiga övergripande ambitionerna för Länsstyrelsens arbete med tillgänglighet i de skyddade områden som Länsstyrelsen förvaltar. Tillgänglighetsriktlinjerna gäller tills vidare.

Tillgänglighetsstrategin identifierar och prioriterar de tillgänglighetsåtgärder som krävs för att uppnå riktlinjernas ambitioner. I tillgänglighetsstrategin definieras de aspekter och nivåer av tillgänglighet som Länsstyrelsen ska fokusera på och vilka ambitioner som ska finnas för hur tillgängliggjord natur ska vara fördelad över Jönköpings län. Tillgänglighetsstrategin

innehåller också en strategi för mängden anordningar i olika skyddade områden, oavsett hur tillgängligt respektive område i övrigt planeras vara ur olika aspekter.

Strategin ska bygga på en inventering av nuläget och en brist-/ behovsanalys som beskriver vad som krävs för att gå från nuläge till mål. Strategiarbetet ska fungera som ett verktyg för att med omsorg välja ut de områden där särskilda åtgärder ska genomföras för att skapa en hög nivå av tillgänglighet på ett resurseffektivt och långsiktigt hållbart sätt. Strategin revideras när så krävs, utifrån tillgängliga resurser och behov av särskilda satsningar.

Alla aspekter på tillgänglighet styrs inte av förvaltaren av det skyddade området. Exempel på andra aktörer som kan behöva medverka för att öka tillgängligheten till ett område är länstrafik, serviceresor (färdtjänst), Trafikverket och kommuner. Tillgänglighetsstrategin bör därför tas fram i samarbete med dessa aktörer.

Verksamhetsplaner tas fram årligen inom respektive verksamhetsområde. I verksamhetsplanerna görs urval och detaljplanering av de praktiska åtgärder som ska genomföras i relation till de resurser som finns tillgängliga. Även om den politiska viljan att tillgängliggöra skyddad natur är hög visar erfarenheten att de resurser som satsas på skötsel och förvaltning av den skyddade naturen kan variera över tid. I samband med verksamhetsplaneringen planeras också de uppföljningsinsatser som ska göras varje år och som sedan kan ligga till grund för en framtida revidering av tillgänglighetsstrategin.

Tillgänglighet skapar fler möjligheter

Varje enskild besökare har sin egen uppfattning om i vilken utsträckning ett område är tillgängligt eller inte. Det är således näst intill omöjligt att på förhand säga om ett område kommer att upplevas som tillgängligt eller inte för en viss person. Det kommer heller inte att gå att göra allting tillgängligt för alla överallt, men ambitionen bör vara att så många som möjligt kan uppleva naturen på lika villkor.

För att ge struktur åt tillgänglighetsarbetet bör Länsstyrelsen arbeta med tillgänglighet utifrån framför allt nedanstående fokusområden, som sedan utvecklas och preciseras utifrån behov i tillgänglighetsstrategin:

- Ett antal tänkta **faser av ett besök** i skyddad natur (innan, under och efter besöket).
- Några olika **aspekter på tillgänglighet** (framkomlighet, begriplighet, etc.).
- Ett urval **naturtyper** och **upplevelser** som bedöms som allmänt intressanta.

Tillgängliga natur-, kultur- och friluftslivsmiljöer ska också planeras utifrån ett **geografiskt perspektiv**, med målsättningen att de tillgängliga objekten ska finnas bra fördelade i länet i förhållande till var många bor. Satsningar på tillgänglighet bör dessutom planeras **tillsammans med övriga förvaltare** av besöksintressanta natur-, kultur- och friluftslivsmiljöer.

Länsstyrelsen ska därutöver vara lyhörd för nya tillgänglighetsaspekter och önskemål, särskilt om det uppstår kunskap och möjligheter att enkelt och kostnadseffektivt skapa ökad tillgänglighet utan att det strider mot det skyddade områdets syften eller föreskrifter. Det är därför viktigt att besökare uppmuntras till att kontakta förvaltaren om hur de upplever tillgängligheten – sådana initiativ utgör troligtvis det bästa sättet för förvaltningen att få reda på vilka behov som finns hos besökarna och kanske kan även bra tips på hur tillgänglighetsproblem kan åtgärdas komma in denna väg. Frågor om hur tillgängligheten upplevs ingår visserligen i uppföljningen av friluftsliv i skyddade områden, men den typen av enkätundersökningar kommer troligtvis att genomföras så sällan att det blir svårt att fånga upp önskemål endast genom dem.

Men någonting får vara omöjligt

Tillgängliggörande av skyddad natur kan försvåras eller helt förhindras av ett antal olika faktorer som är svåra att påverka. Allt kan inte göras tillgängligt överallt av olika anledningar, och det handlar inte bara om resurser. Ett litet område med tvära branter kommer till exempel alltid att vara svårt (eller i praktiken omöjligt) att göra helt tillgängligt för rullstolar och barnvagnar.

Länsstyrelsen bedömer att bland annat nedanstående omständigheter måste kunna accepteras som hinder för tillgängliggörande.

- Terrängen sätter stopp. Branter och besvärlig topografi kan göra det omöjligt att anlägga stigar som klarar den maximala lutning som rekommenderas för rullstolar (1:20 eller i nödfall korta sträckor 1:12). Det kan dock ändå vara motiverat att öka framkomligheten ”så gott det går” för att till exempel öppna för fler besökare med barnvagn, personer med kognitiva funktionsvariationer eller rullstolsburna personer som söker lite större utmaningar.
- Syftet sätter stopp. Vissa områden är skyddade med ett syfte som kan motverkas av stora anordningar eller många besökare och i dessa områden är det olämpligt att göra särskilda satsningar på tillgänglighet. Det kan till exempel handla om områden med klippor som skyddats för att de hyser häckningslokaler för rovfåglar eller ängsmarker där det är olämpligt att placera ut skyltar som riskerar att störa höbärgningen.
- Föreskrifterna sätter stopp. Det kan också vara så att föreskrifterna för ett område eller kommunala miljö- och planskäl hindrar byggnation av toaletter, ramper, och andra anläggningar.

Prioriteringar

När Länsstyrelsen prioriterar satsningar för ökad tillgänglighet ska objekt och åtgärder prioriteras för maximal kostnadseffektivitet. Särskild vikt ska läggas på att prioritera åtgärder enligt följande:

- Hellre en satsning som inte kräver dispens från föreskrifter än en som kräver dispens. En lösning kan vara att ändra placeringen i reservatet eller att göra satsningen i något annat, likvärdigt, objekt där föreskrifter inte utgör ett hinder.
- Hellre nära tätorter än långt från tätorter. Satsningar nära tätorter gör troligen att fler människor med särskilda behov och önskemål får närmare till satsningen och lättare att utnyttja den.
- Hellre nära parkeringen/entréplatsen än långt ifrån. Transporttiden och sträckan till en anläggning påverkar också vilka som har ork och möjlighet att besöka en anläggning.
- Hellre i områden där det redan finns gjorda satsningar än i nya områden. Genom att göra utvalda områden tillgängliga på många olika sätt ökar man möjligheterna för grupper av personer med olika behov och önskemål att komma ut i den skyddade naturen tillsammans.

Berätta vad som finns och visa vad vi gör

I samband med att det görs satsningar på tillgänglighet, eller när det annars finns behov av att påminna om tillgängligheten i ett område, ska informationssatsningar göras. Sådana satsningar planeras vid behov och bör göras i samarbete mellan Länsstyrelsens kommunikatörer, handikapporganisationerna och berörda kommuner.

Målgrupper för tillgänglighetsinformation kan vara nyanlända, föräldralediga, personer med olika funktionsvariationer, serviceboenden (för äldre och för andra), läkare som skriver ut fysisk aktivitet på recept (FaR), beställningscentralen för serviceresor och serviceresornas chaufförer, Region Jönköping, ideella föreningar (till exempel Naturskyddsföreningen, Friluftsförbundet, scoutrörelsen, funkisrörelsen, med flera), turistföretag (bussresor), skolledare, pedagoger och övrig skolpersonal, assistanssamordnare, assistansföretag, med flera.

När vi våra mål?

Uppföljning av om dessa riktlinjer följs och om målen för besöksanpassning och tillgänglighet nås ska göras utifrån Naturvårdsverkets rekommendationer för uppföljning av friluftsliv och Länsstyrelsens behov av uppföljningsdata för skyddade områden. Eftersom olika individer kan ha olika upplevelser av tillgängligheten i ett område är det viktigt att många besökare och besökare med olika perspektiv (till exempel män, kvinnor, barn, gamla, personer med olika funktionsvariationer, modersmål och bakgrund) får komma till tals för att både bedöma om tillgängligheten är tillfredsställande

och få inflytande över vilka framtida satsningar som är mest prioriterade. Uppföljningens genomförande beskrivs och planeras i särskild uppföljningsplan.

Uppdatering av riktlinjerna

Dessa riktlinjer för tillgänglighetsarbetet i skyddade områden är långsiktiga och förväntas gälla under överskådlig framtid. Uppdatering kan dock behövas om lagstiftning eller fördelning av styrmedel kraftigt förändras.

Ärendets handläggning

Riktlinjerna har utarbetats av skötselenheten (Johan Rova), i samarbete med kulturmiljöenheten (Åsa Thorsell) och enheten för ekologisk hållbarhet (Moa Lindvert). Riktlinjerna har remitterats internt till samhällsbyggnads-, fiske-, och landenheter, samt enheterna för landsbygdsutveckling, social hållbarhet och naturskydd och tillsyn. De har också presenterats för Länsstyrelsens ledningsgrupp. Under utarbetandet har synpunkter också inhämtats löpande från kommuner, friluftslivs- och handikapporganisationer i samband med diskussioner under bland annat de regionala tankesmedjorna för friluftsliv 2015–2017.

Per Hallerstig
Avdelningschef
Naturavdelningen

Karin Hermansson
Avdelningschef
Utvecklingsavdelningen

Emma Willaredt
Avdelningschef
Miljö- och Samhällsbyggnadsavdelningen

Johan Rova
Skötselenheten
Föredragande